

УДК 811.161.2'373.7:81'276.11:81'282
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/63-1-20>

Вероніка БАНЬОІ,
orcid.org/0000-0001-7957-8080
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови
Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»
(Ужгород, Україна) veronica.banyoi@uzhnu.edu.ua

Олеся ХАРЬКІВСЬКА,
orcid.org/0000-0002-8145-8069
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови
Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»
(Ужгород, Україна) olesya.kharkivska@uzhnu.edu.ua

СИМВОЛЬНЕ НАПОВНЕННЯ ЗООКОМПОНЕНТІВ ВІЛ, БИК, БУГАЙ, КОРОВА, ТЕЛЯ У СТРУКТУРІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ЛІТЕРАТУРНОГО І ГОВІРКОВОГО МОВЛЕННЯ

У статті охарактеризовано етнокультурне навантаження зоокомпонентів *віл, бик, бугай, корова, теля* у структурі літературних і діалектних фразеологізмів. Символьне наповнення фразеологічних одиниць є продуктом ментального осмислення дійсності: відтворює не об'єктивні знання, пов'язані з реальним походженням фразем, а репрезентує етнокультурну пам'ять носіїв, асоціативний зв'язок з функційним навантаженням компонента-коду. Літературні фраземи з анімалістичними складниками функціонують із стрижневими компонентами на позначення свійських тварин, диких звірів, птахів, плазунів, риб (Н. Шарманова). Говірковий фразеологічний матеріал також репрезентований строкатою системою зоокомпонентів з потенційними можливостями формування диференційних конотативних забарвлень. Символьне значення діалектних зоофразем збігається зі значенням літературних одиниць, проте наявність модифікованих фразем і таких, що взагалі не функціонують в літературному мовленні, забезпечує розширення репертуару символічних уживань. У нормативному й говірковому мовленні яскраво простежується паралельність символічних уживань, усталеність реалізації традиційного зооморфного коду. Проте діалектні фраземи, крім розширеної варіативності на рівні структурних модифікацій, засвідчують і появу нових конотативних значень, сформованих на основі фонічних. Зроблено висновки, що зоокомпоненти *віл, бик, бугай, корова, теля* у структурі літературних і говіркових фразем характеризуються практично тотожним репертуаром символічного наповнення. Нормативне й діалектне вживання засвідчує традиційність щодо реалізації зооморфного коду (наприклад, наявність асоціативних співвідношень «бик – парубок», «віл – чоловік», «телиця – дівчина», «корова – жінка» «теля – дитина»). Основними причинами ретрансляції характеристик людини засобами анімалістичного коду є тісний контакт із тваринами, безпосередній зв'язок із ними, що відображає типові господарські потреби. Говіркові фразеологізми репрезентують варіативність структурних модифікацій, а також формування нових конотативних значень.

Ключові слова: фразеологізм, зооморфний код, зоофразема, символічне значення, етнокультурна інформація, літературне вживання, говіркове мовлення.

Veronica BANYOI,
Candidate of Philology,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Language
Uzhhorod National University
(Uzhhorod, Ukraine) veronica.banyoi@uzhnu.edu.ua

Olesya KHARKIVSKA,
Candidate of Philology,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Language
Uzhhorod National University
(Uzhhorod, Ukraine) olesya.kharkivska@uzhnu.edu.ua

SYMBOLIC MEANING OF ANIMAL COMPONENTS *OX, BULL, BUHAI, COW, CALF* IN THE STRUCTURE OF PHRASEOLOGISMS OF LITERARY AND DIALECT SPEECH

The article characterizes the symbolic load of zoocomponents ox, bull, buhai, cow, calf in the structure of literary and dialectal phraseology. The symbolic content of phraseological units is a product of mental understanding of reality: it does not reproduce objective knowledge related to the real origin of the phrase, but represents the ethnocultural memory of the speakers, the associative connection with the functional load of the code component. Literary phrasemes with animalistic components function with stem components to denote domestic animals, wild animals, birds, reptiles, fish (N. Sharmanova). The colloquial phraseological material is also represented by a variegated system of core animalistic components with the potential for the formation of differential connotative colors. The symbolic meaning of dialectal zoophrases coincides with the meaning of literary units, but the presence of modified phrases and those that do not function at all in literary speech ensures the expansion of the repertoire of symbolic uses. In normative and colloquial usage, the parallelism of symbol usage, the stability of the implementation of the traditional zoomorphic code can be clearly traced. However, dialect phrasemes, in addition to extended variability at the level of structural modifications, also testify to the emergence of new connotative meanings formed on the basis of background ones. It was concluded that the animal components ox, bull, buhai, cow, calf in the structure of literary and colloquial phrases are characterized by an almost identical repertoire of symbolic content. Normative and dialectal usage attests to the traditionality of the implementation of the zoomorphic code (associative relations "bull – male", "ox – man", "heifer – girl", "cow – woman", "calf – child"). The main reasons for the retransmission of human characteristics by means of the animalistic code are close contact with animals, a direct connection with them, which reflects typical economic needs. Colloquial idioms represent the variability of structural modifications, as well as the formation of new connotative meanings.

Key words: phrasemes, zoomorphic code, zoophrasemes, symbolic meaning, ethnocultural information, literary language, dialect.

Постановка проблеми. Фразеологічна одиниця зберігає інформацію, інтерпретація якої з погляду лінгвокультурологічного аспекту допоможе відтворити цілісну систему уявлень людини про світ. Лінгвокультурологічний підхід «у фразеології ґрунтований на тезі про те, що культура втілює свій ціннісний зміст у мові як найбільш універсальному засобі репрезентації світу (саме мова зберігає і транслює культурні цінності). Він має на меті виявлення механізмів, способів і засобів утілення «мови» культури у змісті фразеологізмів. Лінгвокультурологічний аспект дослідження фразеологізму дозволяє зрозуміти його своєрідність як мовного знака й описати роль фразеології в категоризації культурної концептосфери. Дослідження специфіки фразеологізмів як знаків мови і культури нині актуальне, адже є нагальна потреба виявити, як в образі фразеологізму виражені ті чи ті культурні смисли, як збережені їхні мотиваційні джерела» (Гарбера 2020: 100).

Репрезентантом лінгвокультурної інформації може слугувати певний складник фраземи, що має національне забарвлення. Таку лінгвокультурну одиницю аналізують найчастіше як символу, оскільки вона є універсальним засобом ретрансляції світоглядних орієнтирів нації (див., наприклад, працю Решетняк 2017). Як зауважує О. Дмитренко, «у значенні практично кожної фразеологічної одиниці (далі ФО) закладено своєрідне сприйняття світу через призму мови та національної культури. ФО фіксують та передають від покоління до покоління культурні приписи та

стереотипи, еталони та архетипи, сконденсований складний комплекс культури і психології того чи іншого народу. Кожна ФО приховано відображає шматочок давно минулої дійсності із життя етносу. У значенні ФО відображені природно-географічні умови життя народу, його побут, спосіб господарювання, рослинний та тваринний світ» (Дмитренко 2015: 83–84). Увагу автор привертає до зоофразеології, яка «виразно, колоритно, чітко, повно презентує різноманітні сфери матеріального й духовного життя народу, його культурні цінності, демонструє вияви народної етнокультури (вірування, повір'я, обряди), представляє індивіда, типового носія національного характеру та менталітету, особливості його мислення, світобачення та світосприйняття, дає індивіду, його діям та вчинкам позитивну чи негативну характеристику. Тому цілком закономірним етапом розвитку знань про індивіда як особливого об'єкта є дослідження та тлумачення системи образів тваринного світу та включення їх до загальної системи образних засобів характеристики людини. Зоохарактеристика людини на основі образного уявлення про ту чи іншу тварину, найяскравіше та безпосередньо відображає національну самобутність мов через систему оцінних образів – еталонів, стереотипів, символів, характерних даному етносу» (Там само: 83–84).

Аналіз досліджень. Символіку компонентів фразеологізмів літературного й діалектного вживання досліджували М. Алексеєнко, Н. Венжинович, М. Демський, Н. Коваленко, В. Кононенко,

О. Куцик, О. Левченко, В. Телія, В. Ужченко й ін. Зоофраземи у своїх наукових розвідках описали Н. Башук, В. Бойко, А. Гребенюк, О. Крижко, О. Семенова, О. Харківська та ін.

Мета статті – окреслити особливості зооморфного коду, репрезентованого у фразеологізмах літературного й діалектного (на прикладі українських говірок Закарпаття) вживання із зоокомпонентами *віл, бик, бугай, корова, теля*.

Виклад основного матеріалу. На думку мовознавців, варто розрізняти *лінгвокультурний код* («спосіб структурування культурного знання, в основі якого – набір взаємодіючих між собою культуромістких знаків, об'єднаних загальною темою та закріплених у мові») та *етнолінгвокультурний* («об'єднані за тематичною ознакою вербалізовані культуромісткі знаки, що концептуально або вербально віддзеркалюють світогляд і світобачення того чи іншого народу в широкому спектрі народної духовної культури і співвіднесені з обрядами, звичаями, повір'ями, прикметами і т. ін.», співвіднесений з «омовленням» народної духовної культури») (Ареф'єва 2021: 62). Зооморфний код є цінним джерелом аналізу фраземи з погляду лінгвокультурної й етнолінгвокультурної характеристики, оскільки зоокомпонент як культуромісткий знак є показником особливостей світогляду, що сформувався безпосередньо через зв'язок з обрядодіяннями та прикметами.

Зооморфний код, представлений у фраземній одиниці, є одним із найважливіших культурних кодів, які образно й емоційно допомагають створити систему уявлень про взаємодію антропо- й зоосвіту: «Зооморфний код культури, втілений у фразеологічній картині світу, є найцікавішим, найбагатшим лінгвокультурологічним матеріалом, оскільки містить самобутні, притаманні етносу, риси культури, світобачення та світосприйняття. Основою зоометафори є стереотипний образ, який відображає найяскравішу ознаку, що є найхарактернішою для даної тварини, образ, що легко осмислюється носіями мови» (Дмитренко 2015: 84).

Основними причинами ретранслявання характеристик людини засобами аніمالістичного коду є тісний контакт із тваринами, безпосередній зв'язок із ними, що відображає типові господарські потреби: «Щоденне спостереження людини за тваринним світом спонукає її до утворення цілої низки мовних одиниць, які через порівняння поєднують риси людини й тварини, передусім за звичками, поведінкою, фізичними ознаками. Унаслідок цього розвиваються персоніфікація та символіка» (Онуфрійчук 2015: 68-69).

Виразниками етнокультурної інформації є не лише фразеологічні одиниці літературного, але й регіонального мовлення: «Базовим складником сучасної української мови, у якому найбільшою мірою виявляється здатність виражати етнокультурну семантику, є діалектна фразеологія. Спроможність мовних одиниць бути носіями етнокультурної семантики зумовлюється особливими процесами пізнання, що мають комплексний характер. Це спричиняє характерну властивість мовної одиниці бути не лише носієм понятійно-сміслової інформації, інтегрованої в систему загальномовних значень, а й виразником сенсів, що постають як результат входження мовної одиниці в широкі культурні контексти» (Уманцева 2012: 211).

За нашими спостереженнями, символічне навантаження діалектних фразеологічних одиниць є продуктом ментального осмислення дійсності, оскільки відтворює не об'єктивні знання, пов'язані з реальним походженням фразем, а репрезентує етнокультурну пам'ять носіїв говірки, асоціативний зв'язок з функційним навантаженням компонента-коду. Респонденти мотивують значення фраземи й уживають контекстуально (надаючи негативного чи позитивного забарвлення) відповідно до етнічних стереотипів (Баньої, Петруляк 2020: 40). На думку І. Гарбери, «фразеологізм як знак вторинної семіотизації виконує функцію *символізації* (еталонізації, стереотипізації) світу. Створений у культурі, фразеологізм здатний втілювати в собі стійкі символічні (еталонні, стереотипні) смисли, які були закладені в мовну семантику фразеологізму під час його створення, слугують культурною основою цієї семантики та «виймаються» з неї в мовленні. У цій особливій, культурній, функції, фразеологізм є вербалізованим символом (еталоном, стереотипом)» (Гарбера 2020: 102).

Проаналізувавши усталені словесні комплекси з аніمالістичними компонентами сучасної української мови, Н. Шарманова відповідно до біологічної класифікації тварин виокремила одиниці, стрижневим компонентом яких є назви свійських тварин (вівця, собака, кінь, осел), диких звірів (ведмідь, вовк), птахів (гусак, сова, сич тощо) плазунів, риби. Авторка зауважує, що «зооморфний світ, відбитий в українській мовній системі, дав багату систему національних еталонів: осел – впертий; вівця – покірнай дурна; гадюка – підла; вовк – хижий; ведмідь – незграбний і сильний; собака – вірна; риба – мовчазна тощо» (Шарманова 2013: 201).

Говірковий фразеологічний матеріал також репрезентований строкатою системою стрижневих зоокомпонентів з потенційними можли-

востями формування диференційних конотативних забарвлень. Символьне значення діалектних зоофразем збігається зі значенням літературних одиниць, проте наявність модифікованих фразеологічних одиниць і таких, що взагалі не функціонують в літературному мовленні, забезпечує розширення репертуару символічних уживань. Зробити подібні узагальнення, уважаємо, дозволить аналіз зоокомпонентів, об'єднаних спільними категорійними й символічними особливостями.

Цікавими з погляду символічної завантаженості є зоофрази з компонентами *віл, бик, бугай, корова, теля*. У нормативному й говірковому вживанні яскраво простежується паралельність символічних уживань, традиційність реалізації зооморфного коду. Проте діалектні фрази, крім розширеної варіативності на рівні структурних модифікацій, засвідчують і появу нових конотативних значень, сформованих на основі фонічних.

Як зауважує Н. Шарманова, усталені словесні комплекси з лексемою *віл* відбивають стандартний етнічний портрет працьовитих українців (*як чорний /той/ віл* [зі словами *робити, працювати*]; *як віл* [зі словом *здоровий*]), пов'язані зі сміховою культурою українців (*чорний віл на ногу наступив*), містять зневажливу семантику мовних одиниць (*як віл до браги* [зі словами *допастися, добратися*], *як віл на рогатину* [зі словами *лізти, йти*], *як віл обуха / перед обухом*) (Шарманова 2013: 200–201).

За нашими спостереженнями, у закарпатських говірках фрази з компонентом *віл* реалізують асоціативний зв'язок з тяжкою працею, відповідно допомагають підкреслити працьовитість і наполегливість: *роби́т йак вул* (Сокирниця, Хустський р-н), *йак віл (робит)* (Верхній Студений, Міжгірський р-н) 'важко і багато працює', *гі віл* 'виснажений від важкої роботи' (Нижні Ворота, Міжгірський р-н). Побутовують і фрази, що вживаються для характеристики зовнішності людини (*здоровий ги вул* – Іза, Хустський р-н, *ги у в'о́ла* (переважно про шию або ноги) – 'товста, з великими складками шкіри / товсті, масивні' – Руські Комарівці, Ужгородський р-н), особливостей її поведінки (*йакби́ во́лі т'а́гли* 'іти повільно' – Сокирниця, Хустський р-н).

Символьні значення, пов'язані із зовнішністю, репрезентують зоофрази з номеном-синонімом *бик*: *гі у бы́ка* 'про товсті ноги', *гі у бы́ка* 'про товсту руку' (Нижні Ворота, Міжгірський р-н), *гру́бий ги бык* 'про надмірну вагу' (Іза, Хустський район). Ще один синонімічний фразеологічний компонент *бугай* символізує силу (*гі буга́й* 'сильна людина' – Крива, Хустський р-н) й іде-

альне фізичне здоров'я, відповідно – міць (*гру́бий ги буга́й* 'висока людина' – Липецька Поляна, Хустський р-н). Образ бугая може ототожнюватися одночасно із силою фізичною й духовною (*ги буга́йсько* 'про дуже сильну або войовничу людину' – Руські Комарівці, Ужгородський р-н).

Як зауважує В. Жайворонок, *бик* 'велика свійська рогата тварина; самець корови; племінний бик' (СУМ 1970 Т1: 165) слугує символом сили, мужності, «виступає об'єктом традиційних порівнянь (здоровий, сильний, товстий, як бик), що засвідчують символіку сили й здоров'я; разом з тим символізує й нерозум, упертість» (Жайворонок 2006, с. 35–36), *віл* 'кастрований бик, якого використовують як тяглову силу' (СУМ 1970 Т1: 672) є символом важкої праці, покори, терпіння, повільності, невибагливості, навіть побожності, а *бугай* 'некастрований племінний бик' (СУМ 1970 Т1: 246) – переважно плідності, творення (Жайворонок 2006: 57).

Зафіксовані у словниках зоофрази з компонентом *корова* представлені такими одиницями: *дійна коро́ва* 'джерело прибутку', *як (мов, наче і т. ін.) коро́ва язиком злизала* 'хто- або що-небудь безслідно зник (зникло), пропав (пропало) і т. ін.' (Словник фразеологізмів 2003: 308), *як коро́ві сі́дло* 'зовсім, аж ніяк не пасує комусь' (СУМ 1973 Т4: 295). Як компонент фрази цей номен репрезентує асоціацію тварини з багатством, засобом визначення доречності / недоречності, силою. Пор., наприклад, також діалектні фрази: *йак коро́ві с'і́дло*, перев. зі сл. *приста́ло* 'зовсім не личить' (Руські Комарівці, Ужгородський р-н), *йак коро́ва язико́м злизала* (Сокирниця, Хустський р-н), *гі́би коро́ва йязыко́м ізлизала* (Крива, Хустський р-н), *гі́би° коро́ва йязыко́м злизала* 'хто- або що-небудь безслідно зник (зникло)' (Руські Комарівці, Ужгородський р-н). Можна зробити припущення, що деякі зазначені фрази приховують інформацію, пов'язану з давніми уявленнями про корову (як і про вола), що ототожнюється з певним первісним, могутнім станом буття, наприклад, відомі численні українські загадки, у яких «корова розгадується як ніч і вселенське «довпорядковане» начало» (Українські замовляння 1993: 229); *коро́ва язиком злизала* – зробила речі невидимими (у темряві).

За В. Жайворонком, *коро́ва* 'велика парнокопитна свійська молочна тварина; самка бугая' (СУМ 1973 Т4: 295) – джерело добробуту й багатства; символ жінки, традиційний образ для порівняння, водночас – символ материнської любові; може символізувати також здоров'я (Жайворонок 2006: 306).

Розуміння корови як символу жінки спричинило появу фразем, у яких функційне навантаження зоокомпонента пов'язане з описом різних зовнішніх і внутрішніх характеристик осіб жіночої статі, переважно негативного конотативного забарвлення: *йак корова* 'про ліниву жінку' (Сокирниця, Хустський р-н), *гибь° корові з гузиці вуйшла* 'негарна', (*груба*) *ги корова* 'про товсту людину', *ги корова недоїена* 1. (*скаче*) 'про гіперактивну поведінку людини'; 2. (*скаче*) 'про незграбний танець із різкими рухами'; 3. (*ходить*) 'про поганій настрій жінки' (Руські Комарівці, Ужгородський р-н).

Варто зауважити, що корова може уособлювати людину загалом, символізуючи її поведінку, зовнішній вигляд: *слін'авый ги корова* 'про людину неохайного вигляду' (Іза, Хустський р-н), *ремэнзати гі корова* 'неохайно їсти; їсти чавкаючи', *гі бы го корова вьїжвала* 'про непрасований одяг', *гі корова помьїї* 'багато пити' (Нижні Ворота, Воловецький р-н), *йак у коровы* 'про велику голову' (Новоселиця, Тячівський р-н), *гі корові з ныска* 'про непрасований одяг' (Нижні Ворота, Воловецький р-н). Зафіксована усталена конструкція *йак ты° корові, так і корова тббі* (Руські Комарівці, Ужгородський р-н) (пор., літературний еквівалент *який добридень, такий і бувай здоров*) лише підтверджує наявність асоціативного зв'язку «корова – людина».

У зафіксованій говірковій фраземі *коровам хвостыо крутіти* 'виконувати примітивну, брудну роботу' (Руські Комарівці, Ужгородський р-н) асоціацію з неробством ретранслює власне соматичний компонент хвіст, сприйняття якого посилюється дієсловом *крутіти*, відповідно символом лінії слугує не зоокомпонент.

Проаналізовані усталені конструкції підтверджують функціонування бінарних співвідношень «бик – парубок» (пов'язаний із символом

творення), «віл – чоловік», «телиця – дівчина», «корова – жінка» (див. Жайворонок 2006: 95–96). Доповнює ці паралелі асоціативна сполука «теля – дитина». Символьність, пов'язана з недосвідченістю й інфантильністю, найбільшою мірою засвідчена в літературному фразеовживанні: *боже теля* 'дуже спокійна і лагідна, але безвольна, інертна людина', *як теля в наритку* 'надто, особливо', *як теля на нові ворота (// як корова на нові ворота)* 1. 'з повним нерозумінням', 2. 'здивовано, розгублено, спантелічено', *покірненьке (покірливе) телятко* 'слухняна безвідмовна людина' (Словник фразеологізмів 2003: 708).

У діалектній фразеології проявляється опосередкований асоціативний зв'язок номена *теля* з ообливостями, які найчастіше характеризують поведінку осіб підліткового віку (недостатній рівень розумових здібностей, відсутність життєвого досвіду): *йак тел'а* 'дурний' (Новоселиця, Тячівський р-н), *йак тил'а* 1. зі сл. *йти* 'пройти повз кого-небудь і не привітатись'; 2. 'слухняний (про людину)' (Руські Комарівці, Ужгородський р-н), *ги тел'а* 'впертий' (Сокирниця, Хустський р-н), *ходит ги тел'а урватоіе* 'про розгублену людину' (Іза, Хустський р-н), *гі тел'ата* 'люди, які однаково одягаються' (Нижні Ворота, Воловецький р-н).

Висновки. Отже, зоокомпоненти літературних і діалектних фразем характеризуються практично тотожним репертуаром символічного наповнення. Нормативне й говіркове вживання засвідчує традиційність щодо реалізації зооморфного коду (напр., наявність асоціативних паралелей «бик – парубок», «віл – чоловік», «телиця – дівчина», «корова – жінка» «теля – дитина»). Діалектні фразеологізми репрезентують варіативність структурних модифікацій, а також формування нових конотативних значень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арефьева Н.Г. Фразеология российских переселенских говоров Півдня України: лінгвокультурологічний та лексикографічний аспекти : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.02; Дніпров. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. Дніпро, 2021. 695 с.
2. Баньої В., Петруляк Н. Соматизми у складі фразеологізмів говірки села Руські Комарівці Ужгородського району Закарпатської області: етнолінгвістичний аспект. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. Випуск 3 (43). Ужгород, 2020. С. 39–48.
3. Гарбера І.В. Субстантивні фразеологізми на позначення людини в лінгвокультурологічному аспекті. Scientific developments of european countries in the area of philological researches. Collective monograph Part I Wloclawek, Poland, 2020. P. 100–117.
4. Дмитренко О.П. Зооморфний код культури у фразеологічній картині світу німецької, англійської, української та російської мов. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. Випуск 55. С. 83–86.
5. Жайворонок В.В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
6. Онуфрійчук Г. Людина в українській етнофразеології: біполярна опозиція «людина – тварина». *Мовознавство*, 2015. № 4. С. 67–74.
7. Решетняк О.О. Символьне навантаження лінгвокультурологічних одиниць як універсального засобу ретрансляції світоглядних орієнтирів українців. *Молодий вчений*. № 6.1 (46.1), 2017. С. 73–76.
8. СУМ – Словник української мови : в 11-ти т. Київ : Наукова думка, 1970–1980;

9. Словник фразеологізмів української мови / НАН України, Ін-т укр. мови, Укр. мов.-інформ. фонд; [уклад. : В.М. Білоноженко та ін.; відп. ред. В.О. Винник]. Київ: Наук. думка, 2003. 786 с.
10. Українські замовляння / Упоряд. М.Н. Москаленко; Авт. передм. М.О. Новикова. Київ : Дніпро, 1993. 309 с.
11. Уманцева Н.Ф. Етнокультурна семантика української діалектної фразеології. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Сер. : Філологія*. 2012. № 1021. Вип. 66. С. 210–214.
12. Шарманова Н.М. Коды культуры та їх репрезентація в усталених словесних комплексах. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2013. Вип. 9(2). С. 194–204.

REFERENCES

1. Arefieva N.H. (2021) Frazeolohiia rosiiskykh pereselenskykh hovirok Pivdnia Ukrainy: linhvokulturolohichnyi ta lek-sykhofachichni aspekty [Phraseology of russian immigrant dialects of the South of Ukraine: linguistic and cultural and lexicographical aspects] : dys. ... d-ra filol. nauk : 10.02.02; Dniprov. nats. un-t im. Olesia Honchara. Dnipro. 695 s. [in Ukrainian].
2. Banoi, V., Petrukiak, N. (2020) Somatyzy u skladi frazeolohizmiv hoviryky sela Ruski Komarivtsi Uzhhorodskoho raionu Zakarpatskoi oblasti: etnolinhvistychnyi aspekt [Somatisms in the Composition of Phraseological Units of the Dialect of the Ruski Komarivtsi Village of the Uzhgorod District of the Transcarpathian Region: ethnolinguistic aspect]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Filolohiia*. Vypusk 3 (43). Uzhhorod. S.39–48. [in Ukrainian].
3. Harbera I.V. (2020) Substantyvni frazeolohizmy na poznachennia liudyny v linhvokulturolohiinomu aspekti [Substantive idioms to denote a person in the linguistic and cultural aspect]. *Scientific developments of european countries in the area of philological researches*. Collective monograph Part 1 Wloclawek, Poland. P. 100–117. [in Ukrainian].
4. Dmytrenko O.P. (2015) Zoomorfnyi kod kultury u frazeolohichnii kartyni svitu nimetskoi, anhliiskoi, ukrainskoi ta rosiiskoi mov [Zoomorphic code of culture in the phraseological world picture of the German, English, Ukrainian and Russian languages]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Serii "Filolohichna"*. Vypusk 55. S. 83–86. [in Ukrainian].
5. Zhaivoronok V.V. (2006) Znaky ukrainskoi etnokultury [Signs of Ukrainian ethnoculture] : Slovnyk-dovidnyk. Kyiv : Dovira. 703 s. [in Ukrainian].
6. Onufriichuk H. (2015) Liudyna v ukrainskii etnofrazeolohii: bipoliarna opozyttsiia "liudyna – tvaryna" [Human in Ukrainian ethnophraseology: bipolar opposition "human – animal"]. *Movoznavstvo*, № 4. S. 67–74. [in Ukrainian].
7. Reshetniak O.O. (2017) Symvolne navantazhennia linhvokulturolohichnykh odyntys yak universalnoho zasobu retransliatsii svitohliadnykh oriientyriv ukraintsv [The symbolic load of linguistic and cultural units as a universal means of retransmission of worldview orientations of Ukrainians]. *Molodyi vchenyi*. № 6.1 (46.1). S. 73–76. [in Ukrainian].
8. SUM – Slovnyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian Language]: V 11-ty t. Kyiv : Naukova dumka, 1970–1980. [in Ukrainian].
9. Slovnyk frazeolohizmiv ukrainskoi movy [Dictionary of Phraseological Units of the Ukrainian Language] / НАН України, Ін-т укр. мови, Укр. мов.-інформ. фонд; [уклад. : В.М. Білоноженко та ін.; відп. ред. В.О. Вунык]. Київ : Наук. думка, 2003. 786 с. [in Ukrainian].
10. Ukrainski zamovliannia [Ukrainian Conjunction] / Uporiad. M.N. Moskalenko; Avt. peredm. M.O. Novykova. Kyiv : Dnipro, 1993. 309 s. [in Ukrainian].
11. Umantseva N.F. (2012) Etnokulturna semantyka ukrainskoi dialektnoi frazeolohii [Ethnocultural semantics of Ukrainian dialect phraseology]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V.N. Karazina. № 1021. Ser. : Filolohiia*. Vyp. 66. S. 210–214. [in Ukrainian].
12. Sharmanova N.M. (2013) Kody kultury ta yikh reprezentatsiia v ustalenykh slovesnykh kompleksakh [Cultural codes and their representation in established verbal complexes]. *Filolohichni studii. Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*. Vyp. 9(2). S. 194–204. [in Ukrainian].